

УДК 332.334

Доц. Г.М. Дудич, канд. екон. наук –
Львівський національний аграрний університет

**ДИНАМІКА ФОРМУВАННЯ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ
ЗЕМЕЛЬНИХ УГІДЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ**

Проаналізовано основні співвідношення між площами земельних угідь та встановлено площу ріллі, необхідну для вилучення зі сільськогосподарського обробітку. Представлено динаміку формування та ефективності використання земельних угідь сільськогосподарських підприємств. Встановлено основні структурні зміни щодо використання сільськогосподарських угідь за формами господарювання. Визначено частку основних категорій господарств у виробництві валової продукції сільського господарства Львівської області. Встановлено залежність між формою власності на землю та матеріально-технічним і трудовим потенціалом конкретного об'єкта господарювання.

Ключові слова: земельні угіддя, ефективність, структура земельного фонду, сільськогосподарські підприємства.

Постановка проблеми. Ефективність використання землі сьогодні стає дедалі більш актуальним питанням з огляду на її об'єктивну обмеженість як природного ресурсу. Рівень ефективності використання земельних ресурсів в Україні є дуже низький, що свідчить про недосконалість земельних відносин у нашій країні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Оскільки питання динаміки формування і ефективності використання земельних угідь сільськогосподарських підприємств є надзвичайно актуальним, тому багато досліджень стосуються цієї тематики. Дослідженням динамічних змін у формуванні та ефективності використання земельних угідь сільськогосподарських підприємств Львівської області займаються такі науковці, як: Г.В. Черевко, М.Г. Ступень, П.Г. Казьмір, М.С. Богіра, Н.Є. Стойко, Р.М. Курильців та інші.

Постановка завдання. Завданням цього дослідження є встановлення динамічних змін щодо використання земельних угідь сільськогосподарськими підприємствами та встановлення причинно-наслідкових зв'язків між структурою та формами землекористувань та ефективністю господарювання.

Виклад основного матеріалу. На 1 січня 2012 р. співвідношення між площами ріллі, природних кормових угідь та лісів в Україні становило 1:0,2:0,3 [1, с. 23]. Згідно з рекомендаціями щодо рівня оптимальності співвідношення зазначених угідь, воно мало б бути 1:1,6:3,6 [6, с. 25]. А згідно з іншими рекомендаціями, загальна площа сільськогосподарських угідь в Україні мала б становити 60-65 %, лісів – 17 %, а заповідно-охоронних земель – 10 % загального земельного фонду [7, с. 78]. Станом на 1 січня 2012 р. за цим критерієм ці пропорції становлять 69:17,5:3 [1, с. 23]. Отож, в Україні, для того, щоб вийти на норматив розораності, потрібно знизити його рівень, майже, на 19 %, що рівнозначно виведенню з сільськогосподарського обороту 10-12 млн га ріллі.

Згідно з наявними даними, станом на 1.01.2012 р. у Львівській обл. реформовано 99,9 % господарств. Наслідком цього процесу є створення нових сільськогосподарських підприємств. За період 2001-2012 рр. динаміка площ сільськогосподарських угідь за різними основними типами організаційно-правових форм господарювання в області дещо відрізнялась (рис. 1). Отож, площа

сільськогосподарських угідь у Львівській обл. за досліджуваний період від 2001 р. до 2007 р. мала чітко виражену тенденцію до зменшення (на 73 %), а за останні п'ять років загалом спостерігаємо тенденцію до збільшення, і у 2012 р. площа сільгоспугідь становить уже, майже, 30 % площі 2001 р.

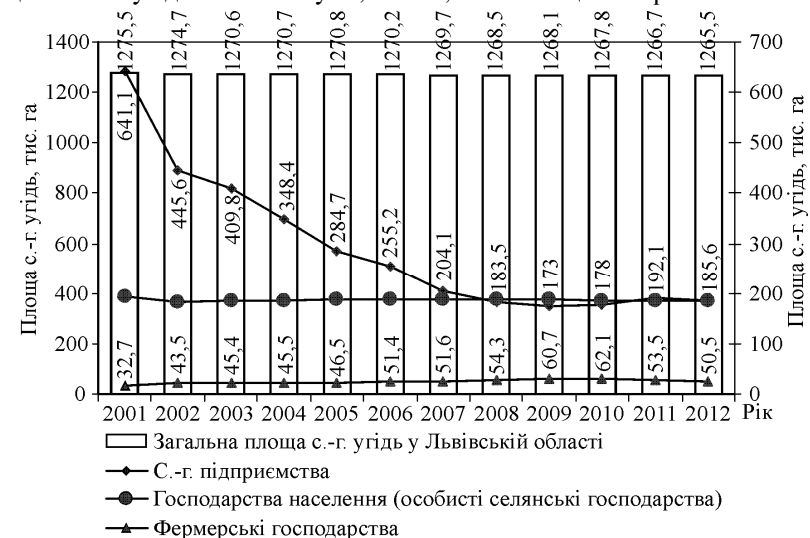

Рис. 1. Динаміка площі сільськогосподарських угідь за основними формами господарювання у Львівській обл. (власні розрахунки за даними ГУС у Львівській обл.)

Структура використання сільськогосподарських угідь за формами господарювання дає відповідні пропорції (табл. 1).

Табл. 1. Структура сільськогосподарських угідь за організаційно-правовими формами їх використання у Львівській обл., 2012 р.*

Організаційно-правова форма господарювання	Сільськогосподарські угіддя			Рілля		
	тис. га	%		тис. га	%	
		до всіх господарств	до с.-г. підприємств		до всіх господарств	до с.-г. підприємств
Усі господарства	422,7	100	х	376,2	100	х
Всього сільськогосподарські підприємства	186,4	44,1	100	154,8	41,1	100
У т.ч. державні	0,8	0,2	0,4	0,7	0,2	0,4
недержавні	185,6	43,9	99,6	154,1	40,9	99,5
з них: ТзОВ	108,6	25,7	58,3	92,3	24,5	59,6
П (ПО) П	49,7	11,7	26,7	44,2	11,7	28,5
АТ	24,3	5,7	13,0	18,9	5,0	12,2
СК	0,7	0,1	0,3	0,6	0,1	0,4
ФГ	50,5	11,9	27,1	44,6	11,8	28,8
інші форми	2,3	0,5	1,2	1,3	0,3	0,8
Господарства населення	186,6	44,1	х	177,5	47,2	х

*Розраховано за даними [4, 5, 8, 9] та за даними Головного управління агропродовольчого розвитку ЛЮДА.

Наведені дані ніби засвідчують певний ступінь вирішеності земельного питання щодо забезпечення сільськогосподарських підприємств землею, але, якщо розібратись, у приватній власності сільськогосподарських підприємств перебуває всього 0,4 % всіх земель, що є у їх використанні, і навіть така низька частка не може мати статусу економічного активу цих підприємств внаслідок наявного в Україні відомого всім мораторію.

За даними табл. 2 видно, що за видами угідь їхня структура відрізняється залежно від організаційно-правової форми використання – якщо у ТзОВ питома вага ріллі становить 85 %, то у ПП – 89, а зате у АТ – 78 %. Відповідно, питома вага різних організаційно-правових форм господарювання у виробництві сільськогосподарської продукції також є різною (табл. 3).

Табл. 2. Структура сільськогосподарських угідь за їх видами на підприємствах різних організаційно-правових форм господарювання у Львівській обл., 2012 р.*

Організаційно-правова форма господарювання	Всього		Зокрема					
			рілля		сіножаті		пасовища	
	га	%	га	%	га	%	га	%
Всього с.-г. підприємств	186,4	100,0	157,8	83,0	12,7	8,1	16,6	8,9
в т.ч. державні	0,8	100,0	0,7	87,5	0,06	7,0	0,04	5,5
недержавні	185,6	100,0	154,0	83,0	14,3	7,7	17,3	9,3
з них: ТзОВ	108,6	100,0	92,3	85,0	8,5	7,8	7,8	7,2
П (ПО) П	49,7	100,0	44,1	88,9	3,4	6,8	2,1	4,3
АТ	24,3	100,0	18,9	77,8	2,7	11,3	2,6	10,9
СК	0,7	100,0	0,6	85,7	0,05	7,0	0,05	7,3
ФГ	50,5	100,0	44,5	88,3	2,2	4,5	3,6	7,2
Інші форми	2,3	100,0	1,3	56,5	43,4	18,9	0,56	24,6

*Розраховано за даними [4, 5, 8, 9] та за даними Головного управління агропромислового розвитку ЛУДА.

Табл. 3. Частка основних категорій господарств у виробництві валової продукції сільського господарства у Львівській обл. *

Категорія господарств	2002 р.			2012 р.			2012 р. до 2002 р., % +/-
	млн грн	%		млн грн	%		
		до всіх господарств	до с.-г. підприємств		до всіх господарств	до с.-г. підприємств	
Всього с.-г. під-ва (без ФГ)	365,3	8,6	100	1167,1	24,3	100	228,8
в т.ч. державні	5,1	1,2	1,3	62,4	1,3	5,3	12,2 р.
недержавні	314,5	7,4	86,0	1104,2	23,0	94,6	3,5 р.
з них: ТзОВ	263,5	6,2	72,1	777,8	16,2	66,7	2,9 р.
П (ПО) П	34,0	0,8	9,3	216,0	4,5	18,5	6,35 р.
АТ	17,0	0,4	0,5	110,4	2,3	9,4	6,5 р.
СК	4,2	0,0	1,1	3,5	0,0	2,9	83,3
ФГ	292,7	6,9	X	321,6	6,7	X	109,9
Госп. населення	3592,4	84,5	X	3312,3	69,0	X	92,2
Всього	4250,4	100	X	4801,0	100	X	112,9

*Розраховано за даними [4, 5, 8].

Логічно буде припустити, що певною мірою специфіка організаційно-правової форми господарювання та відмінності у формах власності на землю впливають певним чином і на ефективність використання цієї землі (табл. 4).

Табл. 4. Валова продукція сільського господарства з розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь у різних організаційно-правових формах господарювання у Львівській обл.*

Показник	Рік							2012 р. до 1995 р., %
	1995	2007	2008	2009	2010	2011	2012	
	за порівняними цінами 2005 р., тис. грн							
Господарства всіх категорій								
Валова продукція, всього	336,9	339,4	377,4	370,2	379,9	404,5	407,7	121,0
у тому числі:								
рослиництва	166,3	163,4	184,4	177,7	190,5	199,1	205,0	123,3
тваринництва	170,6	176,0	193,0	192,5	189,4	205,4	202,7	118,8
Сільськогосподарські підприємства, включаючи фермерські господарства								
Валова продукція, всього	160,7	54,2	76,1	80,8	111,8	214,6	284,7	177,1
у тому числі:								
рослиництва	84,8	33,2	41,8	46,4	67,5	96,2	121,4	143,2
тваринництва	75,9	21,0	34,3	34,4	44,3	118,4	163,3	215,1
Господарства населення								
Валова продукція, всього	678,7	729,9	586,3	531,8	497,4	465,6	443,6	65,4
у тому числі:								
рослиництва	324,4	341,7	283,3	251,0	244,4	232,2	229,4	70,7
тваринництва	354,3	388,2	303,0	280,8	253,0	233,4	214,2	60,4

*Розраховано за даними [4, 5, 8].

Одержані в процесі розрахунків результати, подані в табл. 4, дають підстави для того, щоб певною мірою погодитись із думкою тих дослідників, які стверджують, що вся аграрна історія ХХ ст. свідчить, що ефективність господарювання зумовлена не формою власності, а виробничо-технічним потенціалом конкретного підприємства, його відповідною спеціалізацією, забезпеченістю працівниками і їх кваліфікацією, рівнем менеджменту, оптимальною концентрацією виробництва, інтегрованістю у систему виробничої і постачальницько-збутової кооперації, а також тісним зв'язком зі сферою перероблення [2; 3, с. 35]. Отож, раціональність використання землі все-таки більше залежить від того, хто і як на ній господарює, ніж у чийй вона перебуває власності.

Рис. 2. Динаміка формування фонду землі у приватній власності у Львівській обл. (власні розрахунки за даними ГУС у Львівській обл.)

Наведені процеси формування організаційно-правових форм господарювання та їх земельних ресурсів вплинули на динаміку формування структури земельних фондів за формами власності на них (рис. 2).

Як видно з даних рис. 2., у Львівській області, починаючи з 2000 р., питома вага землі у приватній власності сформувалась і практично утримується на рівні 36,7-36,9 % від загальної земельної площі.

Висновки. У короткотерміновому періоді форми і рівень розвитку земельних відносин та ефективність використання земельного фонду не виявляють особливого впливу на ефективність господарювання. У довготерміновій же перспективі правова основа організаційно-правової форми господарювання, а отже – використання земельних ресурсів та власність на них, може мати значення.

Література

1. Бойко Л. Екологічні загрози і земельні відносини: як вийти із критичної ситуації? / Л. Бойко // Землепорядний вісник. – 2010. – № 9. – С. 23-25.
2. Макеенко М.И. И собственность, и аренда / М.И. Макеенко // АПК: экономика, управление. – 2001. – № 8. – С. 69-74.
3. Олексюк В.О. Особливості орендних відносин у сільському господарстві України / В.О. Олексюк // Агросвіт. – 2008. – № 23. – С. 33-40.
4. Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств Львівської області у 2010 р. : стат. бюл. – Львів, 2011. – 23 с.
5. Основні показники соціально-економічного розвитку Львівської області у 2012 році : стат. бюл. – Львів, 2013. – 19 с.
6. Патица В.М. Перспективи використання, збереження та відтворення агробіорізноманіття в Україні / В.М. Патица, В.А. Соломаха, Р.І. Бурда та ін. (відп. ред.) // Управління охорони земельних ресурсів, екомережі та збереження біорізноманіття та ін. – К. : Вид-во "Хімджест", 2003. – 255 с.
7. Розумний І.А. Еколого-економічне вивчення та екологічнобезпечне використання сільськогосподарських угідь (наук.-метод. та практ. аспекти) / І.А. Розумний. – К. : Вид-во Ін-ту землеустрою УААН, 1996. – 196 с.
8. Рослинництво Львівської області : стат. зб. – Львів : Вид-во Гол. упр. статистики у Львів. обл., 2012. – 128 с.
9. Статистичний щорічник Львівської області за 2012 рік. – Львів : Вид-во Гол. упр. статистики у Львів. обл., 2013. – Ч. 1. – 374 с.

Дудич Г.Н. Динамика формирования и эффективности использования земельных угодий сельскохозяйственных предприятий

Проанализированы основные соотношения между площадями земельных угодий и установлена площадь пашни, необходимая для извлечения из сельскохозяйственного возделывания. Представлена динамика формирования и эффективности использования земельных угодий сельскохозяйственных предприятий. Установлены основные структурные изменения по использованию сельскохозяйственных угодий по формам хозяйствования. Определена доля основных категорий хозяйств в производстве валовой продукции сельского хозяйства Львовской области. Установлена зависимость между формой собственности на землю и материально-техническим и трудовым потенциалом конкретного хозяйствующего объекта.

Ключевые слова: земельные угодья, эффективность, структура земельного фонда, сельскохозяйственные предприятия.

Dudych G.M. The Dynamics of the Formation and Effectiveness of Land-Use Agricultural Enterprises

The basic relationship between the area of land and established area of arable land required for the removal of agricultural cultivation is analysed. The dynamics of development

and effective use of land farms is represented. The basic structural changes in agricultural land use by type of entity are specified. The proportion of households in the major categories of gross agricultural output of L'viv region is determined. The dependence between land ownership and logistics and employment potential of specific business units is identified.

Keywords: land, efficiency, land fund structure, farms, agricultural cultivation, arable land.

УДК 630*231

Доц. А.М. Жежжун, канд. с.-г. наук –
ДП "Новгород-Сіверська лісова науково-дослідна станція"

МЕТОДИКА ОБЛІКУ ПІДРОСТУ ТА ОЦІНЮВАННЯ УСПІШНОСТІ СУПУТНЬОГО ВІДНОВЛЕННЯ У СОСНОВИХ ДЕРЕВОСТАНАХ, ПРИЗНАЧЕНИХ ДЛЯ ПОСТУПОВИХ РУБОК

Уточнено методику обліку підросту головних порід у соснових деревостанах, призначених для поступових рубок. За вибіркоким методом обліку на 50-100 облікових кругових площадках, радіусом 1,78 м кожна (площею 10 м²), визначено вік, категорію стану життєздатності, висоту та чисельність підросту та самосіву, розміщення його на ділянці. Здійснено оцінку супутнього відновлення сосни звичайної за цикл проведення поступових рубок. Запропоновано норматив мінімальної густоти життєздатного підросту сосни звичайної для призначення кінцевого прийому рівномірно-поступових рубок у соснових деревостанах Східного Полісся України.

Ключові слова: соснові деревостани, поступові рубки, заходи зі сприяння поновленню головних порід, самосів, підріст.

Природне поновлення є важливим резервом для утворення та формування стійких високопродуктивних насаджень. Успішність лісовідновлення залежить від віку, густоти, стану життєздатності підросту та його розміщення на ділянці. Відомі різні методики обліку підросту та оцінки успішності лісовідновлення [1-3, 5, 7, 10-13]. Проте облік та чинні нормативи оцінки успішності розроблені для попереднього та наступного природного поновлення [6, 12].

Супутнє поновлення головних порід відбувається за цикл поступових рубок. До поступових рубок належать рівномірно-поступові, групово-поступові та смугово-поступові. У соснових деревостанах рівномірно-поступові рубки здійснюються переважно за два прийоми, смугово-поступові – за три, групово-поступові – за три-чотири [9]. Після вилучення частини дерев у стиглих деревостанах поліпшуються умови для проростання насіння, утворення сходів, росту самосіву та підросту господарсько-цінних порід. За час після проведення першого прийому поступових рубок змінюється чисельність підросту: відновлення поповнюється новими особинами або за певних обставин відбувається відмирання підросту та самосіву. За таких умов постає питання до оцінювання успішності супутнього поновлення лісу.

Мета дослідження – уточнити методику обліку підросту та здійснити оцінку успішності супутнього лісовідновлення для призначення кінцевого прийому поступових рубок соснових деревостанів.

Матеріали і методика досліджень. Дослідження здійснювали у державних лісгосподарських підприємствах Чернігівської та Сумської областей. Поступові рубки проводили у стиглих соснових деревостанах свіжого та вологого дубового субору.